

УДК 34 (091); 340.13/.14

Іван ТЕРЛЮК

Львівський національний університет ветеринарної
медицини та біотехнологій ім. С. З. Ґжицького,
доцент кафедри права,
доктор юридичних наук, доцент
i.terlyuk2406@gmail.com
ORCID: 0000-0002-0900-4388

АВСТРІЙСЬКІ РЕФОРМИ ОСВІЧЕНОГО АБСОЛЮТИЗМУ В ГАЛИЧИНІ: СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ТА ПРАВОВІ ТРАНСФОРМАЦІЇ СЕЛЯНСТВА НАПРИКІНЦІ XVIII СТ.

<http://doi.org/10.23939/law2025.45.250>

© Терлюк І., 2025

Актуальність зазначеної у заголовку проблеми зумовлюється потребою осмислення не лише минулого, але й сучасних викликів у сфері правової, соціальної та економічної, а також культурної політики. Австрійські реформи в Галичині XVIII ст. мають велике історичне значення, оскільки істотно вплинули на подальший розвиток регіону, його соціально-економічну структуру та культурний ландшафт. Вважаємо, що їх наслідки й сьогодні опосередковано проглядаються в певних ознаках розвитку освіти, культури та ідентичності місцевого населення. До того ж аналіз соціальних трансформацій, пов’язаних з реформами, дає змогу краще зрозуміти взаємозв’язок між владою, суспільством та економікою, що має важливе значення для сучасного розуміння політичної і соціальної динаміки.

Звідси мета статті, методологічну основу якої становить діалектичний метод пізнання суспільно-політичних і правових явищ та процесів, полягає в означенні й аналізі впливу реформ “освіченого абсолютизму”, здійснених австрійською владою у XVIII ст. на галицьке селянство, а ширше – західних українців загалом.

Стверджується, що австрійські реформи у Галичині XVIII ст. ґрунтувалися на ідеях освіченого абсолютизму як політики досягнення у державі загального добробуту та соціального спокою. Підкреслюється їх спрямування, з одного боку, на уніфікацію законодавства, створення єдиної системи правосуддя, розбудову освіти та сприяння релігійному миру. А з другого, – на зміцнення контролю держави передовсім над земельними ресурсами та регулювання відносин між землевласниками і селянами. Акцентується на тому, що означені лінії реформування об’єктивно найперше позначилися на становищі українців – у Речі Посполитій вони перебували в стані чи не найбільш упослідженої національної (етнічної) спільноти. Наголошується на тому, що потреба досягнення соціального спокою в державі разом з духом Просвітництва в монархії першочергово вимагали полегшення життя селянства – найбільш численної соціальної верстви в імперії. Обґрунтовується теза про те, законодавча діяльність австрійських монархів-“просвітителів” провадилася в напрямку якісних змін у правовому становищі галицького селянина і що головним її результатом стало закладення для галицького селянина основи суб’єктності.

Остаточно підсумовується, що посутня ліквідація особистої кріпосної залежності селянина в Галичині внаслідок проведення австрійських реформ “освіченого абсолютизму” фактично нівелювалася відсутністю будь-яких реальних змін у плані його прикріплення до землі. Водночас potwierджується, що не варто знецінювати далеко глибші наслідки тодішніх австрійських реформ для галицького селянина – він уже починав усвідомлювати себе не панським, а цісарським підданим.

Ключові слова: Австрійська імперія, Галичина, земельні реформи, “освічений абсолютизм”, правове й соціально-економічне становище селянства.

Постановка проблеми. На нашу думку, дослідження австрійських реформ “освіченого абсолютизму” у Галичині XVIII ст. важливе для розуміння не лише минулого, але й сучасних викликів у сфері правової, соціальної та економічної, а також культурної політики.

Найперше, австрійські реформи в Галичині XVIII ст. мають велике історичне значення, оскільки суттєво вплинули на подальший розвиток регіону, його соціально-економічну структуру та культурний ландшафт. Вважаємо, що їх наслідки й сьогодні опосередковано проглядаються в певних ознаках розвитку освіти, культури та ідентичності місцевого населення. До того ж переконані, що аналіз соціальних трансформацій, пов’язаних з реформами, дає змогу краще зрозуміти взаємозв’язок між владою, суспільством та економікою, а це також має важливе значення для сучасного розуміння політичної і соціальної динаміки. Зрештою, багато аспектів, пов’язаних з правовим і соціально-економічним становищем селянства, досі актуальні. Наприклад, питання земельних відносин, соціальної справедливості, ролі держави в регулюванні економіки – це ті проблеми, які перебувають в центрі уваги сучасних наукових досліджень і політичних дебатів.

Аналіз дослідження проблеми. Питання проведення австрійських реформ у Галичині наприкінці XVIII ст. загалом, а земельних зокрема, були предметом досліджень як в Україні, так і в інших країнах. Різні аспекти австрійських реформ, передовсім у контексті їх соціальних, економічних та політичних наслідків для галицького суспільства, розглядалися у межах досліджень Ф. Стеблія, М. Долинської, В. Долиновського, К. Слюсарєка, Н. Мельничук, М. Пиртка та багатьох інших авторів. Деякі дослідники, як наприклад, О. Мацюк, вивчали земельні кадастри. Адміністративні зміни та юридичні аспекти проведення австрійських реформ у Галичині досліджували історики права (В. Кульчицький, І. Настасяк та ін.).

Мета статті полягає в означенні й аналізі впливу реформ “освіченого абсолютизму”, здійснених австрійською владою у XVIII ст., на галицьке селянство, а ширше – західних українців загалом; розкритті природи реформ і тих змін, що закладалися під їхнім впливом у сфери правових, соціальних та економічних умов життя селян.

Виклад основного матеріалу. 1772 року між Росією, Австрією та Пруссією було підписано *Конвенцію* (тут і далі курсив наш. – І. Т.) про частковий поділ Речі Посполитої. За цим документом під владу Австрії (*Священна Римська імперія німецької нації*, з 1804 р. – *Австрійська імперія*) потрапили переважно етнічні українські землі теперішніх Галичини й частини Волині. Приєднані землі tworили окремий коронний край – *Королівство Галичини і Володимирії* (*Königreich Galizien und Lodomerien*), хоча у практичному політичному вжитку повна назва застосовувалася зрідка. Натомість закріпилася скорочена – *Галичина* (*Galizien*), під якою мали на увазі, зокрема, й приєднані волинські, а також етнічні польські землі [1, с. 259–260].

Територіально у досліджуваний період коронний край Галичини і Володимирії поділявся на 18 циркулів (округів), остаточно межі яких були затверджені цісарським патентом від 25 листопада 1783 року [2, с. 37–40]. До компетенції циркула, очолюваного призначеним цісарем (імператором) крайсгауптманом, належали адміністративні, поліційні справи, нагляд за торгівлею й промислами, набір до війська [3]. На рівні сільської місцевості, де переважно проживали українці (в тодішній термінології – русини чи рутенці), управління залишалося компетенцією домінії. Зазвичай домінія

об'єднувала під своєю владою по декілька сільських громад і зоставалася низовою ланкою державно-адміністративної влади аж до селянської реформи 1848 року.

Домінії й далі формувалися на базі маєткових комплексів (фільварків) великих землевласників (магнатів) – дідичів – і ними утримувались. Однак явними нововведеннями для місцевих дідичів стала зміна їхньої підзвітності – тепер уже окружним старостам, а також призначення державних урядників – *мандаторів*. Останні відали збором податків, поліційним наглядом, постачанням рекрутів до цісарсько-королівської армії, однак у своїй діяльності підлягали циркульним органам влади, хоча перебували на повному утриманні дідича. Водночас дідичі мали далеко не один фільварок (двір). Наприклад, у родини Потоцьких, власників десятків тисяч моргів поля на Бучаччині, Бережанщині, Гусятинщині, їх було понад шістдесят [4, с. 118]. У кожному з таких господарств інтереси землевласника представляли двірські урядники. Збереглася й розвинена у попередній державний період звична структура фільваркового господарства – система т. зв. *ключів* та *економій* на чолі з адміністраторами та економами [5, с. 12].

Позаяк нова влада разом із низкою адміністративних змін, за логікою будь-якої імперії, впроваджувала широкий комплекс заходів погодження наявних суспільних відносин з нормами, прийнятими в тогочасній Австрійській монархії.

Тим часом, у самій імперії утворився культ ідей “освіченого абсолютизму”, політики, що характеризувала середину – другу половину XVIII ст. в Європі, й була спрямована на реформування (європейське “століття реформ”) найбільш архаїчних феодальних порядків. Хоча насправді з різних причин така монарша ініціатива здійснювалася не в усіх європейських монархіях.

Згідно з просвітницькими теоріями, держава не лише володіла правом, але й зобов'язувалася контролювати всі аспекти суспільного життя згідно з його нормами. Тож задля досягнення соціального спокою держава була покликана уніфікувати законодавство і створити єдину систему правосуддя, будувати школи, сприяти релігійному миру і збереженню загальної моралі і т. ін. [6, с. 81–84]. Натомість, імператори, прихильники ідей освіченого абсолютизму, дотримувалися думки, що правлять від імені та в інтересах усіх підданих, а тому мають бути відповідальними перед своїм народом. Зважаючи на це, монархи концентрували в своїх руках всю повноту влади в центрі, а на місцях їх репрезентували віддані чиновники [7, с. 20].

Австрійські монархи Марія-Терезія та Йосиф II, будучи палкими прихильниками ідей освіченого абсолютизму, під час спільного правління (1765–1780) і самодержавної влади останнього (1780–1790) ініціювали низку реформ у дусі імперського просвітництва, початок яких хронологічно збігся фактично з підкоренням західноукраїнських земель Австрією.

Потуги реформування, що охоплювали майже всі сфери життя суспільства, об'єктивно найперше відповідали інтересам, а відтак й позначилися на становищі українців – у Речі Посполитій вони перебували в стані чи не найбільш упослідженої національної (етнічної) спільноти.

Більшість серед українців Галичини становило закріпачене селянство. Воно сплачувало землевласникам (дідичам) незчисленні натуральні та грошові збори та, головню, відпрацьовувало панщину, яка становила дві третини всіх повинностей.

Відомий британський історик Норман Дейвіс простежив зростання панщини у Речі Посполитій: якщо у першій половині XVI ст. нормою для селянства було 1–2 дні панщини на тиждень, а 3–4 дні – у другій половині цього ж століття, то у XVIII ст. селянину доводилося працювати на пана вже й цілий тиждень. Практично це означало, що батько родини (подекуди із старшими синами) працював на пана більшу частину свого часу, а дружина і менші діти – на власну селянську ділянку сім'ї [8, с. 258]. А в Галичині (і на Волині) панщина була куди жорстокіша. За винятком значних “не фільваркових” анклавів (напр., Карпати з їх вівчарями і опришками, Полісся – з лісовиками-поліщуками і болотниками-пінчуками), тут навіть духовенство як провідна верства української спільноти залучалося до панщинних відробітків. Так, Д. Дорошенко наводить дані про те, що у деяких місцях Галичини аж до 1777 р. українське духовенство на рівні нижчих прошарків, яке здебільшого було матеріально незабезпеченим й мало недостатню освіту, змушене було відпрацьовувати панщину [9, с. 526].

Інтересам передовсім тієї верстви духовенства, а також переважно українського з походження селянства, відповідали реформи у сфері освіти: 1774 року імператриця Марія-Терезія видала перший у світі закон про обов'язкову освіту для дітей віком від шести до дванадцяти років за державний кошт – у краї запроваджувалися кілька типів шкіл, зокрема 1-класні парафіяльні, де українців навчали рідною мовою читати, писати й рахувати. А для формування верстви української інтелігенції були створені духовні семінарії “Барбареум” (1774), “Студіум рутенум” (1787) та реорганізовано Львівський університет (1784) [1, с. 263–264].

Проте в умовах панівної тоді релігійно-конфесійної свідомості народу як головної ознаки його національної ідентифікації надзвичайно вагомими кроками нової влади варто вважати заходи в царині упорядкування церковних відносин: ухвалення патентів (декретів) про рівність греко-католицької та римо-католицької церков (1774), про толерантність (Toleranzpatent), який гарантував громадянську рівність між римо-католиками, протестантами, греко-католиками і православними (жовтень, а окремо для Галичини, листопад 1781 р.) та про відновлення греко-католицької митрополії (1807).

Такими кроками новопостала влада багато зробила для морального піднесення українців у Галичині, розбудила їхню енергію й дала надію на ліпше майбутнє [10, с. 293].

Та все ж нова влада, передовсім в особі Йосифа II, цісаря, який, на думку сучасників, випередив Велику Французьку революцію, аби подолати успадкований від Речі Посполитої безлад, робить спробу запровадити у своїй державі нову філософію суспільних відносин. Остання мала полягати у перегляді (коригуванні) принципів, що лежать в основі взаємодії між людьми в суспільстві. Щоправда, підлягала реалізації у душі ідеалів просвітницько-бюрократичного абсолютизму.

Занепокоєний передовсім загостренням соціальних суперечностей у новонадбаному краї, Йосиф II заклав хід реформування земельних відносин, пішовши на серйозні поступки у селянському питанні. Насамперед декількома патентами (указами) на початку 1780-х рр. цісар замахнувся покласти край ставленню до селянства як до “мовчазної більшості” і започаткував, по суті, процес ліквідації кріпацтва.

Так, Йосифінський патент 1781 р. закладає зміни у правовому становищі галицького селянина. Найперше селянин отримував право звертатися зі скаргою на свого дідича до суду. Водночас суд мав чинити вже не дідич (чи його представник), а спеціально призначений державний чиновник – *юстиціарій*. Також селянин отримував ще й право на захист у судових суперечках. Цю функцію покладалося на започаткований інститут *плєніпотента*, своєрідного адвоката, переважно уповноваженого у майнових справах від громади. Хоча плєніпотента могли винаймати не тільки селяни, але й дідичі. Варто нагадати, що іще раніше відповідними змінами до карного закону (1776) у слідстві заборонялося застосовувати тортури. Також австрійська влада заборонила землевласникам штрафувати селян, здійснювати щодо них майнові екзекуції чи накладати матеріальні стягнення – адже такі заходи неодмінно призводили “до розорення селянина як платника податків” [11, с. 55].

А з виданням патенту від 5 квітня 1782 р. у Галичині фактично скасовувалася особиста кріпосна залежність (Leibeigenschaft). Відтоді селянам надавалися базові громадянські права. Вони отримували право одружуватися без згоди дідича, переселятися, обирати професію, навчати дітей грамоти чи ремесла, а також передати своє майно у спадщину. Окрім того, селянин діставав право на безкоштовну відпустку з метою пошуку заробітку та деякі інші особисті свободи. Невдовзі владу дідичів над підданими обмежувало ще й рішення надати сільським поселенням право самоврядування (1784). Хоча місцевий дідич й мав право призначати війта, однак тепер – уже з числа трьох кандидатів, обраних сільською громадою. Так само, нехай значною мірою формально, владу дідичів (чи їх уповноважених) над підданими обмежувала урядова заборона (1788) бити селян і т. ін.

Не заглиблюючись у цю проблему, зауважимо, що усупереч проголошеній на початку 1780-х рр. присутній ліквідації особистої кріпосної залежності в Галичині, прикріплення селян до землі фактично залишилося недоторканим. І насправді у тодішньому галицькому суспільстві, погоджуємося з дослідницею Н. Мельничук, склалася ситуація, коли “формально селянин переставав бути підданим

пана, однак залишався підданим маєтку (Gutsuntertan)” [11, с. 57]. Однак попри те, що такий стан справ у своїй основі зберігався аж до скасування панщини в середині XIX ст., вважаємо, що під час правління Йосифа II було вжито заходів для зміцнення соціально-економічного становища селян й, головне, вироблення правових форм взаємовідносин між селянами та їхніми дідами.

Йдеться про два цісарські (імператорські) патенти Йосифа II, які заклали основу сталого селянського землекористування в краї.

Перший, від 16 червня 1786 року, що став головною правовою підставою господарських відносин селян до двору аж до 1848 р. – скасування панщини [11, с. 57], кодифікував й доповнив попередні едикти щодо селянських повинностей. Зокрема, ним було скасовано зобов’язання селян щодо таких стягнень, як коморне, куничне, десятини від овочів і тютюну, податку для урядників. Та, найважливіше, патентом обмежувався розмір панщини – не мала перевищувати трьох днів на тиждень або 156 днів на рік із розрахунку на одне селянське господарство. Також встановлювалася норма тривалості робочого дня у землевласника – не могла перевищувати 12 годин влітку та 8 – взимку.

Другий – від 26 квітня 1787 року – надавав селянам т. зв. *право дотації*: на земельний наділ, на користування пасовищами і лісом, на допомогу реманентом, на опіку у разі збідніння [5, с. 9]. Та, головне, – визначав правову межу між панською (домініальною, табулярною) і селянською (рустикальною) землями. Всі землі, що на 1 листопада 1786 р. перебували в користуванні селян, оголошувались навечно рустикальними. А утворений рустикальний земельний фонд австрійським урядом розглядався як непорушний – дідачам заборонялося використовувати рустикальні землі для своїх потреб або замінювати чи передавати їх до фільваркових ґрунтів.

Звичайно, такі правові рішення не спричинялися до оголошення селян власниками землі – вони ще не отримували повного права успадкування, а були тільки володільцями (користувачами) землі. Це означало, що оброблювану власними руками землю селянин не міг продати, заставити чи подарувати. Натомість, своїм наділом селянин міг користуватися доти, доки виконував повинності на користь двору й платив урядовий податок, т. зв. “урбарію”. Від виконання цих повинностей залежало, передовсім, його право користування надільною землею, а, отже, й можливе передання її у спадок. Водночас після смерті сільського господаря дідач як власник землі вже юридично зобов’язувався передати земельну ділянку одному із синів покійного [12, с. 415]. Але, що важливо, ця норма вже започатковувала зміну соціально-правового становища селянина – набуття ним права спадкового володіння своїми наділами.

Зазначені, і не лише, земельні метаморфози щодо галицьких селян мали глибокі наслідки, які віддавна помічені в історіографії. Так, український історик М. Герасименко вважав, що саме від початку 1780-х рр. у галицького селянина, навіть попри пряму залежність його селянських повинностей від користування надільною землею, закладалося усвідомлення того, що він стає вже не панським, а цісарським підданим [13, с. 135]. А польський історик і соціолог Ф. Буяк сприймав передання селянам рустикальних земель як відновлення щодо них справедливості. З того часу селяни вважали ці землі своїми, себто такими, що були колись відібраними у них дідачами і поверненими їм назад цісарем [14, с. 14].

Зміцненню соціально-економічного становища селянства мало сприяти запровадження справедливої системи оподаткування, також основаної на новій філософії – передбачалося нарахування земельного податку за принципом, що земля насамперед має забезпечувати того, хто на ній працює. Якраз передумовою впровадження такої системи оподаткування стало укладення *Йосифінської метрики*, першого масштабного і детального кадастрування (обмір та опис) земель, а також обліку нерухомості у містах. Зокрема, укладенням метрики цісар Йосиф II прагнув зафіксувати всі об’єкти в імперії, що могли давати хоч якийсь прибуток. Передбачалося, що метрика стане головним інструментом запровадження загального ґрунтового податку, який разом з домовим чиншем по містах мав стати єдиним податком в імперії.

Додаймо, Йосифінська метрика є пам'яткою, що не лише висвітлює тогочасний розвиток суспільних відносин та економічний розвиток регіону загалом, але й відображає зміни у правовому становищі селянства. Зокрема, демонструє закріплення визначених йосифінськими заходами прав та обов'язків селян, а головне, – афішує спроби перерозподілу земельних володінь. З огляду на зазначене, ми б охарактеризували метрику як документ, що показує глибину розвитку тенденції упорядкування правових відносин між землевласником і селянином в австрійській Галичині наприкінці XVIII століття. Однак ця тема вже заслуговує на окреме дослідження.

Висновки. Підсумуємо вищевикладені думки.

1. Для розвитку західноукраїнських земель наприкінці XVIII ст. визначальними були реформи, здійснені австрійськими монархами Марією-Терезією та Йосифом II під час їхнього спільного правління (1765–1780), зокрема, у період самодержавної влади останнього (1780–1790).

2. Австрійські реформи у Галичині XVIII ст., що ґрунтувалися на ідеях освіченого абсолютизму як політики досягнення у державі загального добробуту та соціального спокою, були спрямовані, з одного боку, на уніфікацію законодавства, створення єдиної системи правосуддя, розбудову освіти та сприяння релігійному миру. А з другого, – на зміцнення контролю держави передовсім над земельними ресурсами та урегулювання відносин між землевласниками і селянами. Означені лінії реформування об'єктивно найперше відповідали інтересам українців, які в Речі Посполитій перебували в стані чи не найбільш упослідженої національної (етнічної) спільноти.

3. Досягнення соціального спокою в державі разом з духом Просвітництва в монархії першочергово вимагали полегшення життя селянства – найбільшої соціальної верстви в імперії. А тому законодавча діяльність монархів-“просвітителів” провадилася в напрямку якісних змін у правовому становищі галицького селянина, внаслідок яких було закладено основу його суб'єктності. Селянин діставав визначені у законодавчому порядку перспективи щодо зменшення тягарів феодального обтяження й набував базових громадянських прав. Було вжито заходів щодо зміцнення соціально-економічного становища селян: закладено основу для сталого селянського землекористування в краї та, головне, зроблено спробу виробити правові форми взаємовідносин між селянами та їхніми дідами.

4. Тодішня присутня ліквідація особистої кріпосної залежності селянина в Галичині фактично нівелювалася браком будь-яких реальних змін щодо його прикріплення до землі. Якщо, звичайно, не мати на увазі далеко глибші наслідки для галицького селянина – внаслідок проведення австрійських реформ “освіченого абсолютизму” у Галичині селянин вже усвідомлює себе не панським, а цісарським підданим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Терлюк І. Я. (2018). Історія держави і права України: [навч. посіб.]. Вид. 4-те, зі змінами. К.: Видавничий дім “Кондор”, 772 с.
2. Настасяк І. Ю. (2006). Організація управління Галичиною і Буковиною у складі Австрії (1772–1848 рр.): монографія. К.: Атіка, 160 с.
3. Банах І. Австрійський порядок і реновація Галичини. *ZBRUC* – електр. вид. URL: <https://zbruc.eu/node/103583> (Дата звернення: 02.04.2024).
4. Довгаль М. (2022). Політична та економічна діяльність власників замку у Підзамочку за матеріалами судового процесу з Людвікою Дзедушицькою. *Дубенський науковий вісник: Зб. наук. праць. Вип. 4: Матеріали Міжнародної науково-теоретичної конференції, присвяченої 530-річчю першої писемної згадки про Дубенський замок*. Дубно. С. 118–123.
5. Гелей С. Д., Левицька-Ревуцька О. Є. (2019). Фільваркове господарство у Східній Галичині наприкінці XVIII – на початку XIX століття. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Гуманітарні науки*. № 16. С. 6–26.
6. Пиртко М. (2018). Особливості освіченого абсолютизму в Австрії у першій половині XVIII ст. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні*. Матеріали XXIII звітної науково-практичної конференції. Ч. 1. 7–8 лютого 2018 р. Львів. С. 81–84.
7. Naworski Z. (2011). *Służba publiczna od monarchii absolutnej po czasy współczesne. Zarys problematyki. Dzieje biurokracji*. Pod. red. A. Górką, K. Latawca i D. Mahiera. Tom IV. Część 1. Lublin–Sidlice: Libra. S. 13–40.

8. Дейвіс Н. (2008). Боже ігрище. Історія Польщі / пер. з англ. П. Тарашук. К.: Вид-во Соломії Павличко "Основи", 1080 с.
9. Дорошенко Д. (1991). Нарис історії України. Львів: Світ, 574 с.
10. Грушевський М. (1991). Очерк истории украинского народа. К.: Лыбидь, 400 с.
11. Мельничук Н. (2015). Передумови земельних реформ а Австрійській монархії за Марії Терезії та Йосифа II та їх поширення у Галичині. *Часопис Київського університету права*. № 1. С. 53–59.
12. Історія українського селянства: нариси: В 2 т.: т. 1 / відп. ред. В. А. Смолій; Нац. акад. наук України, Ін-т історії України. Київ: Наук. думка, 2006. 632 с.
13. Герасименко М. (1959). Аграрні відносини в Галичині в період кризи панщинного господарства. Київ: Вид-во АН Української РСР, 302 с.
14. Bujak F. O naprawie ustroju rolnego w Polsce. Warszawa: Gebethner i Wolff, [б. р.]. 160 s.

REFERENCES

1. Terliuk, I. Ia. (2018). *Istoriia derzhavy i prava Ukrainy* [History of the State and Law of Ukraine]: [navch. posib.]. Vyd. 4-te, zi zminamy. K.: Vydavnychiy dim "Kondor", 772 p. [In Ukrainian].
2. Nastasiak, I. Yu. (2006). *Orhanizatsiia upravlinnia Halychynoiu i Bukovynoiu u skladi Avstrii (1772–1848 rr.)*. [Organization of the governance of Galicia and Bukovina as part of Austria (1772–1848)]: Monohrafiia. K.: Atika, 160 p. [In Ukrainian].
3. Banakh, I. *Avstriiskyi poriadok i renovatsiia Halychyny*. [The Austrian Order and the Renovation of Galicia] ZBRUČ – elektr. vyd. Retrieved from: <https://zbruc.eu/node/103583> (Accessed: 02.04.2024). [In Ukrainian].
4. Dovhal, M. (2022). *Politychna ta ekonomichna diialnist vlasnykiv zamku u Pidzamochku za materialamy sudovoho protsesu z Liudvikoju Dziedushytskoiu. Dubenskyi naukovyi visnyk* [The political and economic activities of the owners of the castle in Pidzamochok, based on the materials of the trial of Lyudwika Dzieduszycka]: Zb. nauk. prats. Vyp. 4: materialy Mizhnarodnoi naukovo-teoretychnoi konferentsii, prysviachenoi 530-richchiu pershoi pysemnoi zghadky pro Dubenskyi замок. Dubno. P. 118–123. [In Ukrainian].
5. Helei, S. D., Levytska-Revutska, O. Ie. (2019). *Filvarkove hospodarstvo u Skhidnii Halychyni naprykints XVIII – na pochatku XIX stolittia*. [Manor farming in Eastern Galicia in the late eighteenth and early nineteenth centuries]. Visnyk Lvivskoho torhovelno-ekonomichnoho universytetu. Humanitarni nauky. No. 16. P. 6–26. [In Ukrainian].
6. Pyrko, M. (2018). *Osoblyvosti osvichenoho absoliutyzmu v Avstrii u pershii polovyni XVIII st. Problemy derzhavotvorennia i zakhystu prav liudyny v Ukraini*. [Features of Enlightened Absolutism in Austria in the First Half of the Eighteenth Century] Materialy XXIII zvitnoi naukovo-praktychnoi konferentsii. Ch. 1. 7–8 liutoho 2018 r. Lviv. P. 81–84. [In Ukrainian].
7. Naworski, Z. (2011). *Sluzhba publiczna od monarchii absolutnej po czasy wspolczesne*. Zarys problematyki. Dzieje biurokracji Pod. red. A. Górkę, K. Łatawca i D. Mahiera. T. IV. Część 1. Lublin–Siłlice: Libra. P. 13–40. [In Polish].
8. Deivis, N. (2008). *Bozhe ihryshche. Istoriia Polshchi* [God's playground. The history of Poland] / per. z anhl. P. Tarashchuk. K.: Vyd-vo Solomii Pavlychko "Osnovy", 1080 p. [In Ukrainian].
9. Doroshenko, D. (1991). *Narys istorii Ukrainy*. [An outline of the history of Ukraine] Lviv: Svit, 574 p. [In Ukrainian].
10. Hrushevskiy, M. (1991). *Ocherk ystoryy ukraynskoho naroda*. [Sketch of the history of the Ukrainian people] K.: Lybyd, 400 p. [In Russian].
11. Melnychuk, N. (2015). *Peredumovy zemelnykh reform a Avstriiskii monarkhii za Marii Terezii ta Yosyfa II ta yikh poshyrennia u Halychyni*. [Prerequisites for land reforms in the Austrian monarchy under Maria Theresa and Joseph II and their spread in Galicia] Chasopys Kyivskoho universytetu prava. No. 1. P. 53–59. [In Ukrainian].
12. *Istoriia ukrainskoho selianstva* [History of the Ukrainian Peasantry: Essays]: narysy: V 2 t.: T. 1 / vidp. red. V. A. Smolii; Nats. akad. nauk Ukrainy, In-t istorii Ukrainy. Kyiv: Nauk. dumka, 2006. 632 p. [In Ukrainian].
13. Herasymenko, M. (1959). *Ahrarni vidnosyny v Halychyni v period kryzy panschynnoho hospodarstva*. [Agrarian Relations in Galicia during the Crisis of the Serfdom]. Kyiv: Vyd-vo AN Ukrainskoi RSR, 302 p. [In Polish].
14. Bujak, F. *O naprawie ustroju rolnego w Polsce*. Warszawa: Gebethner i Wolff, [B. r.]. 160 p. [In Polish].

Дата надходження статті: 11.01.2025 р.

Ivan TERLYUK

Lviv National University of Veterinary Medicine
and Biotechnology named after S. Z. Grzycki,
Associate Professor of the Department of Law,
Dr. habil. (Law), Associate Professor
i.terlyuk2406@gmail.com
ORCID: 0000-0002-0900-4388

**AUSTRIAN REFORMS OF ENLIGHTENED ABSOLUTISM IN GALICIA:
SOCIAL, ECONOMIC AND LEGAL TRANSFORMATIONS OF THE PEASANTRY
IN THE END OF THE EIGHTEENTH CENTURY**

The relevance of the problem indicated in the title is determined by the need to understand not only the past, but also the current challenges in the field of legal, social, economic, and cultural policy. The Austrian reforms in eighteenth-century Galicia are of great historical significance, as they significantly influenced the further development of the region, its socio-economic structure, and cultural landscape. We believe that their consequences are still indirectly visible today in certain signs of the development of education, culture, and identity of the local population. In addition, the analysis of social transformations associated with the reforms allows us to better understand the relationship between government, society, and the economy, which is important for a modern understanding of political and social dynamics.

Hence, the purpose of the article, which is based on the dialectical method of cognition of socio-political and legal phenomena and processes, is to identify and analyze the impact of the reforms of “enlightened absolutism” implemented by the Austrian authorities in the eighteenth century on the Galician peasantry, and more broadly, on Western Ukrainians in general.

It is argued that the Austrian reforms in eighteenth-century Galicia were based on the ideas of enlightened absolutism as a policy of achieving general welfare and social peace in the state. The author emphasizes that they were aimed, on the one hand, at unifying legislation, creating a unified system of justice, developing education and promoting religious peace. On the other hand, they are aimed at strengthening state control over land resources and regulating relations between landowners and peasants. It is emphasized that these lines of reforms objectively affected the situation of Ukrainians first of all – in the Rzeczpospolita they were perhaps the most oppressed national (ethnic) community. It is emphasized that the need to achieve social peace in the state, coupled with the spirit of the Enlightenment in the monarchy, primarily required the easing of the life of the peasantry, the largest social stratum in the empire. The author substantiates the thesis that the legislative activity of the Austrian monarchs-“enlighteners” was aimed at qualitative changes in the legal status of the Galician peasant, and that its main result was the establishment of the basis of subjectivity for the Galician peasant.

It is finally concluded that the actual elimination of the peasant’s personal serfdom in Galicia as a result of the Austrian reforms of “enlightened absolutism” was actually leveled by the absence of any real changes in terms of his attachment to the land. At the same time, it is argued that the far more profound consequences of the Austrian reforms of the time for the Galician peasant should not be underestimated: he was already beginning to realize himself not as a lord’s but as an imperial subject.

Keywords: Austrian Empire, Galicia, land reforms, “enlightened absolutism”, legal and socio-economic status of the peasantry.